

IBDISWe know
books

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Georgescu, Ioan**AVRAM IANCU. Crâmpoie din viața și vremea sa / Ioan Georgescu**

– București: Paul Editions, 2024

ISBN: 978-630-6588-38-1

Lucrarea de față este un omagiu (cu ocazia aniversării a 200 de ani de la naștere) adus celui ce a fost și va fi întotdeauna în memoria noastră apărătorul libertății. În cuprinsul ei veți găsi o colecție de texte culese din scrierile celor ce l-au cunoscut pe Avram Iancu, scrisori și articole ce merită revăzute.

Redactare: *Monoran Nicoleta*Tehnoredactare: *Paul Editions*Coperta: *Lucian Enache**Paul Editions*

Casa Presei Libere 1, corp C1, Sector 1, București

www.pauleditions.roe-mail: pauleditions@gmail.com, office@pauleditions.ro,vanzari@pauleditions.ro, nicoleta.petcu@pauleditions.ro,mihaela.enache@pauleditions.ro

tel: 0730.660.427; 0731.884.583

IOAN GEORGESCU

AVRAM IANCU

Crâmpoie din viața și vremea sa

Ediție comemorativă

Paul Editions

om mai mult de faptă, decât de politică și scrisori devine prefectul celei dintâi legiuni române. Revoluția curge mai mult cu furia de o parte, decât cu rațiune de altă parte. Furia învinge și generalul polonez devine Domn de nu a toată, dar de mare parte a țării. În acest timp, cu Iancu se întrunesc prefectii nici mai mici în dexteritate, nici mai slabi în dorința de a scăpa patria și națiunea de tiranismul ce o amenința, se întrunesc eroii prefecti Axente și Balint, și susțineau munții contra invaziilor ce nu cunoșteau nici libertatea adevărată, nici egalitate națională. Toată țara era copleșită de libertatea (?) despotică a unui element ce domnea cu foc și furci – numai munții liberi, susținuți de Iancu cu cei doi prefecti întruniți. Iar când steaua neagră de la nord veni în despotismul său de a alunga de despoții liberali – munții sub Iancu erau verguri în simțul lor de libertate. Acum lui Iancu nu-i mai rămăsese altceva decât a vedea să nu fie înșelat. El făcu parte din deputățiile ce merseră la Viena și credea mult într-aceea, în al căror interes s-a luptat. La 1852 împăratul face o călătorie prin Ardeal și dispune mersul călătoriei de la Hălmațiu pe la Baia de Criș; la propria cerere a lui Iancu împăratul își schimbă mersul peste Găina la Abrud. Puțin după aceea devine prins și închis la Belgrad. Dar nu peste mult timp a fost eliberat.

De aici înainte Iancu, care nu a avut niciun interes propriu, decât unicul interes al națiunii sale, se pierde în durerile inimii sale, și cântă libertatea poporului său. Iancu trăiește acum în Abrud; câteodată îl vezi cu o undiță ce o are mergând pe râul de la Vidra și prinzând pești (așa-numiți păstrăvi) pe care apoi îi oferă celui dintâi amic ce-l întâlnește.

Dacă o inimă sfărâmată în durerile națiunii sale poate să reinvie, dacă mintea poate să-și revină la tăria și divinitatea veșnică și dacă simțul durerii nu le poate copleși pe amândouă – noi atunci iarăși vom avea pe Iancu.

Și asta cine n-o dorește?

Revista Familia, Nr. 6, 1867, anul III

CUPRINS

Iosif Sterca Șuluțiu Biografia lui Avram Iancu	5
Ioan Georgescu Avram Iancu. Crâmpie din viața și din vremea sa	57
P. P. Panaitescu Avram Iancu	93
Virgil Popescu Râmnicianu Istoria mișcării românești din Ardeal în anii 1848 și 1849 după părți alese din „Istoria Transilvaniei” de Gheorghe Bariț	110
Documente și articole din presa vremii	220
Scrisori	221
Articole din presa vremii	233

BIOGRAFIA LUI AVRAM IANCU

de IOSIF STERCA ȘULUȚIU DE CĂRPENIȘ,

*consilier de tribunal regesc în pensie, membru fondator
și membru în comitetul central al Asociației transilvane
pentru literatura română și cultura poporului român.*

*Motto: Dar cât un stâlp e în picioare
Nu cade templul dărâmat.
Și nici un neam viteaz nu moare
Cât el mai are - un fiu bărbat.*

V. Alexandri.

Avram Iancu, Regele munților, s-a născut în Vidra de sus în anul 1824, luna și ziua nu se știu, pentru că în matriculă numele lui nu se găsește. Tata lui, Alexandru și mamă-sa Maria Vila, numită și Maria mică, pentru că era o femeie mititică, au fost frunțași în comună. Tatăl său a fost pădurar la domnul pământesc, care era coroana (fiscul), apoi jude dominal. Un țăran voinic, inteligent și onest, cu bunăstare.

Avrămuț, precum îl numeau părinții, era un băiat plin de spirit, dar avea caracterul și temperamentul singular al „moșilor”, era gânditor și scurt la vorbă; inima însă-i era nobilă și sinceră. Am studiat pe românii din „patru unghiuri”, dar nicăieri n-am aflat atâta însuflețire pentru țară și națiune, ca la românii din munții Apuseni; un popor pe cât de brav ca soldat,

pe atât de blând în timp de pace. Poate să fie adevărat ceea ce se zice, că nicăieri în Dacia, colonia romană n-a fost așa curată și neamestecată, ca în munții Apușeni. Spre a caracteriza pe acest popor va fi de ajuns să vă spun părerea funcționarilor nemți, poleci etc., care după anul 1849 funcționau în acei munți. Ei ziceau: „Nicăieri n-am văzut un astfel de popor; aceștia nici nu fură, nici nu se bat, noi n-avem nici un lucru, nici o ocupație aici”.

Acești funcționari, de la fire pedanți, nu erau amicii românilor, mai erau și preocupați și fricoși, auzind că „moții” au omorât în revoluție atâtea și atâtea mii de unguri; dar cunoscându-i mai de aproape, n-aveau destule cuvinte să-i laude.

Avrămuț, prăsit în acei munți acoperiți de brazi – simbolul nemuririi – unde dorul de libertate ardea pururea, ca jăraticul sub spuză, în acei munți, de unde mulți bărbați însemnați au ieșit, de timpuriu dădea semne de o agerime a minții, care își arunca razele din băiatul încă neinstruit: din fiul naturii.

Tatăl meu, care era funcționar cameral peste acel ținut, care exoperase pentru tata lui Iancu dreptul de a vinde băuturi, prin care și-a făcut o frumoasă avere, îl întrebă odată: „Ce ai de gând să faci din Avrămuț?”

— D-apoi va fi și el ceea ce sunt eu, dacă va fi om cumsecade.

— Nu! Trebuie să-l dai la școli mai înalte. Dă-l împreună cu băieții mei.

Tatăl lui Avrămuț s-a învoit, și de atunci Avrămuț a fost nedespărțit de familia Șuluțeșilor.

Buchile le-a învățat Avrămuț în Câmpeni, clasele elementare în Abrud, gimnaziul inferior în Zlagna, gimnaziul superior în Blaj, Dreptul în Cluj.

În tot timpul pe care l-a petrecut în deosebite cetăți ca student, s-a bucurat de simpatia colegilor și a cetățenilor. Era un student eminent, cu exterior plăcut, blondin, modest, cu inimă deschisă, sincer și cu caracter; avea mult temperament, dar era foarte tolerant față cu alte națiuni și confesiuni, apoi ținea mult la parola cuvântului dat. Aceste însușiri nobile le-a

păstrat în tot decursul vieții sale. Matematica și mai ales istoria îi erau studiile de predilecție. Însușirile lui i-au făcut posibilă intrarea în familia patriciene „domnești”, precum se zicea pe acele timpuri, prin care calitățile lui s-au perfecționat. De aceea, spun unii cronicari maghiari, că: „Manierele lui Iancu erau mai fine ca ale altor tineri din părinți țărani”.

După terminarea cursului juridic în anul 1845 Iancu, deținând cele mai bune atestate, s-a prezentat înaintea guvernului din Cluj, pentru a fi primit ca practicant fără salariu. Dar bietul Avrămuț, pesemne nu și-a dat seama că în această țară până la anul 1848 nu tot „omul” era „om”.

„Iancu – așa zice un ziar maghiar – n-avea nici înfățișare recomandabilă: el nu știa să se încovoiască, nici să se lingusească. Pe figura lui înaltă și pe fața lui superbă bărbătească, se oglindea timbrul acelei conștiințe, pe care singur convingerea meritelor o poate da.”

El a fost respins pentru că era plebeu, adică nu era nobil.

Această suliță a sângerat amar sufletul lui Iancu. El s-a întors de la guvern, nu umilit, ci indignat și insultat în demnitatea sa de „om”. S-a dus deci la M. Oșorhei și s-a înscris la tabla regească pentru postul de cancelarist, cu scopul de a se pregăti pentru funcția de avocat. Avocat putea fi și dacă nu era nobil. Nobilii nu se făceau avocați; ei monopolizau funcțiile publice.

Din frageda tinerețe îl frământa dorul de libertate și de emanciparea poporului român. Suferințele poporului român îl țineau în perpetuă agitație.

În anul 1847, fiind dieta convocată la Cluj, tabla regească, care făcea parte din parlament, își ținea ședințele în Cluj; din această cauză Iancu, care se pregătea pentru funcția de avocat, încă se afla acolo. La 15 ianuarie eram ambii pe galeria dietei, el urmărea cu un indescritibil interes dezbaterile parlamentare.

Guvernul, susținut de partidul conservator reacționar, voia, ca prin noul proiect de lege, numit „urbariu”, să strivească pe bietul țăran cu desăvârșire.

Despre acest „urbariu” zice Barițiu în „Observatoriul” din anul 1860: „La noi era să vină revoluția și fără revoluția din Paris, pentru că ceea ce n-a terminat anul 1842, a terminat

anul 1847, când guvernul și majoritatea parlamentului lucrau ca orbii de Dumnezeu, pentru pierirea lor și a țării“.

În acea zi, șeful partidului liberal, Baronul Kemény Dénes rosti în parlament pentru emanciparea țăranilor cuvintele pururea memorabile: „Țăranul, care după ce fu dezbrăcat de tot dreptul omului, de toată demnitatea: omenească, i s-au impus sarcini, care nu numai întrec venitul moșiei ce o lucrează, dar întrec chiar puterile lui. Și când ar avea numai un stăpân, tot ar mai merge; dar după ce stăpânul său i-a luat tot ce bietul om a muncit, apoi vine al doilea stăpân, statul. Acesta-i impune o sarcină și mai grea. În timpul, când nobilul își petrece în *dolce far niente*, țăranul poartă toate greutatele țării: plătește singur contribuția, face drumuri și poduri grele și tot el plătește vama pe ele. Apără țara cu arma, ca nobilimea să poată domni în liniște. Plătește pe popă, pe dascăl, pe jude, pe notar și tot ce i se cere. Și acest om în zdrențele sale, e onest, blând, muncitor, își iubește țara și o apără cu credință, deși el știe că nici chiar acel pământ de trei coți, care după moartea sa îi va acoperi trupul, nu este proprietatea lui. Aveți grijă! Dumnezeu nu poate suferi îndelung o asemenea stare”.

La aceste cuvinte, ieșite dintr-o inimă nobilă, reprezentantele guvernului, un grof regalist iată ce răspunse: „Am un temei prea serios, ca să privesc la emanciparea țăranilor, ca la moarte. Precum noi nu știm acum, unde a fost patria originală a strămoșilor noștri veniți din Asia, așa să păzim, ca nu cumva, peste 40-50 de ani, să trebuiască a căuta pe maghiari în mica noastră patrie Transilvania cu lampa; pentru că dacă Transilvania va sta de sine, se va preface în ceea ce fusese înainte cu 900 de ani, când veniseră aici Arpád și Tuhutum: ușor se poate preface în Dacia. Unirea cu Ungaria, care ne-ar putea apăra, e încă departe de a se realiza“.

Când majoritatea parlamentului primi proiectul de lege (*urbariu*), Baronul Kemény părăsi sala demonstrativ strigând: „Protestez în numele poporului sfânt!”.

Iancu, care asculta cum se împărțesc „domni” pe pielea bietului țăran, gemea ca un taur înferecat și tremura ca varga, o convulsie și nervozitate l-a cuprins: îl scuturau frigurile. A

trebuit să-l duc cu sila de acolo, mă temeam că va face un scandal. Pe drum către casă am încercat să-l liniștesc, el însă mi-a zis: „Frate Șuluțiu, nu te supăra pe mine, oricât de bun român ai fi, tu nu poți simți durerea ce am simțit-o eu azi. Tu și familia ta nu sunteți robi ca mine și cu părinții mei. Când acel nobil baron, care a vorbit ca un semizeu, a zis că: «Nici acel pământ de trei coți, care ne va acoperi trupul după moarte, nu este proprietatea noastră», eram să mă arunc din galerie între ei și să-i izbesc de perete. Nu cu argumente filozofice și umanitare vei putea convinge pe acei tirani, ci cu lancea, ca Horia”. Ajuns acasă, se plimba cu pași mari prin odaie fără a zice un cuvânt. Din când în când își strângea pumnul de la mâna dreaptă și asudând greu, tăia cu brațul drept în aer, parcă ar fi tăiat cu o sabie. Râdea și plângea cu hohot. Dovadă despre lupta ce-i frământa sufletul agitat. Din acel moment s-a conceput în sufletul lui Iancu hotărârea de a-și închina viața pentru emanciparea neamului românesc.

Poporul din munții Apuseni privea încă de pe atunci la el cu mândrie și speranță, gata de a-și încredința soarta în mâinile lui.

Lucru natural! Iancu era acolo cel dintâi „om învățat” ieșit din opincă. El nu mai avea astâmpăr, se pregătea să meargă acasă în munți, unde fierbea și clocotea, de unde în tot momentul se aștepta, ca să se dea semnalul revoluției. Catarina Varga, care din anul 1840 luase asupra sa rolul lui Horia, umbla din sat în sat, unde ținea adunări populare și provoca poporul să nu mai facă robotă (boerescul), pentru că: „Dumnezeu a creat pe om liber – zicea ea – și numai tiranii l-au supus”. Guvernul a reușit a pune mâna pe acea femeie, n-a putut însă stârpi din țărani dorul de libertate. Între astfel de împrejurări a sosit anul 1848, care l-a găsit pe Iancu în M. Oșorhei, unde a primit diploma de avocat.

În primăvara anului 1848, când fulgerul revoluției franceze lumina secolul nostru, îl vedem pe Iancu în elementul său. Tot ce fantezia lui pururea vivace plămădisese în creierul și în sufletul lui până la vârsta de 24 ani – despre ștergerea sclaviei și despre un viitor mai demn al neamului românesc – le văzu deodată posibile și realizabile.

„Pronunțamentul” tinerimii din Pesta în 15 martie 1848 îl primi cu mare bucurie.

„Tinerimea maghiară din M.-Oșorhei“ – spune ziarul „Magyarország és a nagyvilág” Nr. 1. a. 1873 – „se aduna zi de zi spre a se consulta despre evenimentele epocale”. Iancu nu lipsea niciodată. Se retrăgea într-un colț și asculta, nu se amesteca în disputele „domnișorilor”. Cel ce-l observa însă cu atenție, vedea pe fața lui o agitație extraordinară.

Când unul dintre „domnișori” a zis că ștergerea iobăgiei și emanciparea neamului valah e prematură, e păgubitoare pentru țară, Iancu, spre mirarea tuturor, a devenit furios, a sărit drept în sus și a strigat nădușit de mânie: „Resping în numele neamului românesc mărinimozitatea voastră! Dreptul istoric are să se spulbere înaintea dreptului omului. Am suferit, spre rușinea secolului al XIX-a robia îndelungată. Pretindem ștergerea sclaviei și egalitate perfectă, sau moarte!”. Cu aceste cuvinte părăsi sala și s-a dus apoi acasă la Vidra.

Dieta Transilvaniei era convocată pe 30 mai 1848, pentru a se consulta și a decide în privința ștergerii iobăgiei și a „uniunii” Transilvaniei cu Ungaria.

Poporul român, îngrijorat de soarta sa, era decis a scutura jugul sclaviei cu orice preț, și, mai ales ca nu care cumva dieta să lucreze „de nobis sine nobis”, s-a adunat în număr de patruzeci de mii, împreună cu cărturarii din toate colțurile țării, în 3/15 mai pe *Câmpia libertății* în Blaj și și-a formulat „Memorandul” în 16 puncte.

Iancu a sosit în *Câmpia liberății* în fruntea altor zece mii de „moți”, care au fost primiți de ceilalți 30.000 de sclavi cu strigăte nedescriptibile de bucurie.

Aici începe activitatea lui Iancu, care aparține domeniului istoriei, și care nu încapă în cadrul unei biografii.

Cu toate acestea, în interesul adevărului istoric și din motiv că mi-a fost amic și coleg de școală, mă văd îndemnat a înșira încă unele episoade din viața lui, mai ales că numele lui a ajuns la poporul român să fie legendar. Mă voi referi la autori maghiari, care vor da de minciună pe inamicii neamului românesc, care au trâmbițat în lumea largă că: „Iancu a fost lipsit de orice

ideal mai înalt, cică el a prins arma din ură contra maghiarilor și că a jefuit, a omorât femei, copiii și oameni neînarmați, dar cu armata maghiară n-a dat piept”. În anul trecut chiar dl. ministru Perczel l-a numit pe Iancu „căpitan de bandiți”, oprind colecta pentru monumentul lui Iancu.

Cuțitul împlântat în memoria lui Iancu, a intrat până în plăsele în sufletul neamului românesc.

Să urmărim deci nițel faptele, și să le confruntăm cu documentele autentice.

*

În adunarea din *Câmpia libertății* Iancu a fost ales membru în comitetul național. Întors acasă în munții Apuseni a ținut mai multe adunări populare, în care a explicat poporului concluziile adunării și conținutul „Memorandului”, pe care o deputațiune avea să-l prezinte Împăratului în Viena; iar altă deputațiune avea să prezinte parlamentului în Cluj un alt „Memorand”.

Însuflețirea țăranilor era admirabilă. Magistratul din Abrud însă restălmăcind însuflețirea poporului, a raportat guvernului în 24 mai, adică peste șase zile după adunarea din Blaj, că: „fantezia poporului valah e peste măsură agitată; poporul a devenit mândru (fălos) și încăpățânat; e neapărată trebuință de armată, ca să-i apere pe maghiari, ș. a.”.

În 4 iunie sub Nr. 362, Magistratul trimite o ștafetă guvernului, prin care cere cu insistență putere armată, din motiv că magistratul a confiscat de la poștă două epistole scrise de Butean. Una dintre ele e adresată lui Balint, ca s-o trimită lui Iancu, din care se vede – zice Magistratul – că Butean își continuă agitațiile sale din Sibiu, unde s-a refugiat; a doua epistolă e adresată lui Nicolae Boer, în cauze private.

Magistratul vrea să dovedească uneltirile lui Butean cu aceea că: „ambele epistole sunt scrise de aceeași mână, dar adresele sunt scrise de mâini diferite, și că nu-s împăturite într-o formă (pe acele timpuri nu exista cuvertă), ba chiar sigilul de pe epistole se deosebește; în fine că Butean îl numește pe Boer «frate», deși ei nici măcar înrudiți nu sunt”.

Magistratul arată guvernului aceste epistole: „Pentru că ele pot servi spre dezlegarea marilor chestiuni din timpul prezent” (auzi înțelepciune! Cui nu-i vine aici aminte istoria cu: „Dummer Kerl von Fogarasch”). Apoi repetă rugarea pentru armată, pentru că: „Dacă va afla Balint despre confiscarea epistolelor, ușor se poate întâmpla ca în vreo câteva ore să răscoale poporul”.

În urma acestui raport guvernul a trimis la fața locului o comisie investigatoare și armată spre asistență, despre aceasta a încunoștințat pe Magistrat în 9 iunie Nr. 7327.

Îndată ce comisia și armata au sosit la Abrud, au decis arestarea lui Iancu.

Dar cum unгурul nu știe a păstra secretul, o doamnă maghiară, soția șpanului cameral Vida, a aflat despre acest decis, iar ea l-a împărțășit mamei mele. Atâta a fost de-ajuns ca Iancu să fie avertizat și să scape de prinsoare.

Neputând pune mâna pe Iancu – care s-a refugiat la Sibiu și a stat acolo cât timp a fost comisia în Abrud – au pornit goana asupra celorlalți cărturari. Au prins pe Iosif Moga și pe popa Balint, pe acesta l-a bătut în temniță senatorul Koncz Lajos cu patul puștii până ce leșinat a căzut la pământ, apoi i-au trimis pe ambii în temnița din Aiud. (Vezi toate documentele publicate de mine în „Gazeta Transilvaniei” Nr. 11-41 a. 1891).

În 2 iunie s-a întâmplat vărsarea de sânge în Mihalț din cauza unui proces agrar între groful Eszterházy și foștii săi iobagi români. Barițiu numește în Volumul II această vărsare de sânge: Botezul de sânge al „unirii”, și zice că și publiciștii maghiari recunosc că „acest eveniment a provocat în Transilvania războiul civil”.

Tot Barițiu ne spune în „Transilvania” din anul 1872: „Ne-a costat destulă fatigă, ca să-l abatem pe Iancu – care se afla împreună cu noi în Sibiu – de la planul său de a merge în munți spre a lovi de acolo drept în Aiud, de unde venise pierirea Mihălțanilor și unde închiseseră pe Balint și pe alții, spre a-i teroriza”.

Maurer în istoria sa „Die Besitzergreifung Siebenbürgens durch die das Land jetzt bewohnenden Nationen”, descrie în

culori înfiorătoare excesul soldaților secuii în Coșlard și Mihalț, spunând că acel exces a provocat războiul civil în Ardeal.

Maurer spune că garda națională din Aiud și secuii au împușcat 19 români în Mihalț, au spurcat femeile și fetele, au despuiat pe săteni ș. a.

*

Parlamentul din Cluj a ignorat „Memorandul” românilor din *Câmpia libertății*. Cronicarul Jakab Elek dezaprobă aceasta și în opul său „Szabadságharczunk” zice: „Dar este un punct de vedere: oportunitatea. Articulul de lege XI din anul 1791 în capitolul nn. punct 3, care regulează ordinea gravaminelor dietale, se află introdusă pertractarea gravaminelor singuraticelor naționalități. Aceasta ar fi trebuit să o facă dieta printr-un articol de lege, cu atât mai mult, pentru că tocmai propozițiile regești o pretindeau. Dinastia s-a arătat în această privință mai liberală, nu din simpatia către români, ci ca să poată pune maghiarilor un contrapond și ca să le poată pune mai târziu piedici. Petiția românilor – deși adunarea n-a fost tocmai legală¹ – dar a fost subscrisă de frunțașii neamului românesc. Legile Ungariei din luna martie acordă adunărilor populare drepturi politice. Pe baza aceasta suplicații (români) deși nu în formă, dar în fond au avut dreptate. Aceasta ar fi fost o dovadă de simpatie din partea maghiarilor către români”.

Dacă unul dintre cei mai zeloși patrioți maghiari, care cu sabia și cu condeiul în mână și-a servit națiunea, judecă astfel, apoi veți pricepe durerea lui Iancu pentru ignorarea „Memorandului” din Blaj.

Petiția „Memorand”, trimisă din Câmpia libertății, s-a predat dietei prin deputațiunea condusă de episcopul Lemeny, care era membru al parlamentului. Dieta o dăduse deputatului Szász Károly, fost profesor de drepturi și secretar de stat la ministerul din Pesta, spre referadă. Referentul convoca într-una din zile o conferință din membrii parlamentului, la casa grofului Teleky Domokos.

¹ Adunarea a fost în toată forma legală: a fost acordată de guvern, și au asistat reprezentanții guvernului la pertractările adunării.

Când referentul Szász Károly, om drept și uman, propuse că: „Națiunea valahă, cu nume de națiune română, să se recunoască de a patra națiune regnicolară, cu drepturi egale, așa precum cere „Memorandul” din Blaj“, toți magnații săriră drept în sus de pe scaune, ca și când ar fi căzut o bombă între ei; se răsândiră prin odăile laterale, strigau și gesticulau. Deodată se întoarce Zeik József și strigă într-un ton iritat: „Decât să ne învoim și să primim acea propunere, mai vrem ca și cel de pe urmă copil să treacă prin ascuțișul sabiei”. După aceste cuvinte fatale cu toții se depărtară.

Astfel istorisește această scenă, în „Observatoriul”, Nr. 93, anul 1884, Papfalvi, care ca deputat a fost de față la acea conferință împreună cu Alexandru Bohățel.

Acele „cuvinte fatale” s-au răspândit în întreaga țară cu iuțea fulgerului. Iancu îmi zise: „Oameni ca Baronul Kemény Denes și Szász Károly sunt corbi albi între cei negri. Nu la masa verde, ci în câmpul verde vor ungerii să se rezolve cauza națională. Ce păcat că prin o surprindere s-a sugrumat anul trecut intenția poporului de a se elibera. S-ar fi șters sclavia, și neamul românesc cu arma în mână s-ar fi declarat națiune regnicolară. Atunci n-aveau arme nici ungerii; astăzi sunt înarmați până și copiii lor; iar nouă nu ni se dau arme”.

În luna lui iunie m-a căutat la casa părinților mei în Abrud, P. Vasvári, un amic al meu, cu care petrecusem împreună în Pesta memorabilele zile din luna lui martie 1848, unde eu mă aflam la universitate; cel mai celebru dintre tinerii din Pesta, care au făcut în 15 martie 1848 cunoscutul „Pronunciament”:
„Ștergerea sclaviei, ștergerea privilegiilor nobilitare, egalitatea înaintea legii, libertatea cuvântului, a presei, drepturi politice pentru adunările poporale ș. a.”.

Vasvári ajunse la o popularitate extraordinară, o țară întregă îl iubea și-l stima. Damele i-au dat în semn de stimă un inel-sigiliu de aur, pe care era gravat: „15 martie 1848”. Pentru talentul său oratoric era numit Demosthenes. Însuși Kossuth se temea de popularitatea lui.

Vasvári m-a rugat să-l conduc la Iancu, dorea mult ca să-l cunoască în persoană, căci „auzise multe minuni despre el”. L-am dus deci la Iancu, unde Vasvári a fost primit foarte bine.

Abia am sosit și abia au făcut cunoștință cei doi tineri, în cinci minute s-a încins o dispută foarte înfocată între ei, credeai că nu acum se vedeau pentru întâia oară, ci că sunt doi contrari, care de mult așteaptă unul după altul, ca să-și continue o dispută nesfârșită. După prânz ni se aduseră caii, ca să plecăm la munte. Ne-am luat ziua bună de la căseni, Iancu și Vasvári au ieșit până în curte disputând. Când era să încalece Vasvári, Iancu îi zise:

„Știi ce domnule, dacă m-ai onorat cu vizita d-tale, nu mă mulțumesc cu o jumătate de zi, rămâi până mâine, și dacă nu vrei să te mai întorci pe aici, îți dau eu un conducător, care te va duce peste munți, pe la *Fântânele*”.

Vasvári n-a așteptat să-i zică a doua oară; ne-am întors în casă, unde au încercat amândoi să se capaciteze. Eu i-am lăsat în pace, privindu-i; ambii erau înalți, voinici, blondini, înfocați, vorbitori buni, în vârstă, unul de 22, celălalt de 24 ani; nu se puteau capacita deloc. Pe urmă ieși Vasvári pe față și zise: „Ce a greșit dieta din Cluj², va îndrepta cea din Pesta, dar „unirea” Ardealului cu țara ungurească se va face, dacă nu altfel, atunci prin puterea armelor”.

La auzul acestor cuvinte, Iancu sări de pe scaun drept în sus, ca și când l-ar fi mușcat un șarpe, s-a făcut galben ca moartea și răcni într-un ton de și eu m-am speriat de el:

— Să nu vă împingă infernul la acest pas, căci atunci v-a cântat cocoșul. Să știi că eu sunt nepotul lui Horia, care a crescut în casa aceasta, unde ne aflăm noi, care a murit ca martir pe roată, iar trupul i s-a aruncat în toate părțile lumii. Sunt gata a-i urma lui, dar unirea fără condiție n-o primesc.

— Ei bine, ce vreți să opuneți puterii maghiare, cu care sunt însoțiți toți românii, slovacii și germanii din Ungaria?, întrebă Vasvári.

— Brațele noastre – îi răspunse Iancu – coasele și fierul de la plug, și vai de acela, care ar încerca să supună acești munți, acela va mușca pământul.

Văzând eu că de capacitate nu poate fi vorba, m-am interpus și am pus capăt disputei, promițându-mi ambii că nu vor mai

² Ignorarea „Memorandului” din Blaj.

politiza. În ziua următoare Vasvári a plecat; la despărțire spuse:

— Să ne revedem în dieta din Pesta, ca deputați.

— Mai degrabă ne vom întâlni în luptă, decât acolo — răspunse Iancu.

— Atunci da!, l-a întrerupt Yasvári. Dându-și mâna s-au despărțit.

La această scenă a fost de față și dl. Vasile Moga, protopretor în pensiune, și dl. Iosif Nestor, jude.

Noi împreună, am însoțit pe Yasvári până ce a trecut munții. În tot decursul călătoriei a tăcut, era cufundat în cugete. Dacă l-am întrebat de cauza tăcerii, mi-a răspuns că frumusețea acelor munți gigantiци l-a fermecat; mie însă mi s-a părut că alte cugete îl neodihneau, căci odată a întrerupt tăcerea cu cuvintele: „Iancul acesta e un om extraordinar; e om cu sânge rece, talentat, dar când vorbește despre suferințele națiunii sale, e fanatic, îi scânteiază ochii, și poți vedea în ei făclia revoluției aprinsă”. Când am ajuns la „Fântânele” Yasvári a zis: „Ce locuri minunate! Aici parcă ești mai aproape de Dumnezeu. Dacă aș fi un englez bogat, aș lăsa ca după moarte aici să mă înmormânteze”.

Vezi întreg episodul descris în „Transilvania”, Nr. 2, anul 1897.

*

Într-acestea ura și vrăjmășia între naționalități își ajunse culmea. Guvernul maghiar dizolvă comitetul național și ordonă arestarea membrilor. Laurian și Bălășescu au fost arestați prin groful Béldy în Sibiu la 17 august, iar Bărnuț a sărit prin fereastră și a scăpat cu fuga; s-a refugiat în comuna Racovița, între grăniceri români, unde nu-l puteau urmări.

Barițiu în istoria sa, vol. II, zice: „Românii până în octombrie n-au vărsat sânge unguresc nici cât îi curge cuiva din nas. Ei n-au maltratată până atunci pe nici un maghiar. Ei au suferit barbariile din Abrud, omorurile de la St. Craiu, măcelul de la Mihalț și cel de la Luna, întemnițările din tot cuprinsul țării, numai pentru că au ținut la drepturile lor omenești, politice și

civile. Românii au suferit toate acele atrocități, dar le-au ținut minte. Atâtea câte rele li s-au întâmplat până în 1 octombrie, ar fi fost prea de ajuns pentru un popor încă pe atât de blândoc, pentru ca să-l îndemne spre răzbunare, ochi pentru ochi, dinte pentru dinte”.

La 18 octombrie comandantul militar din Sibiu, Baronul Puchner, în numele marelui principe al Ardealului, Ferdinand, provoacă pe români la arme în contra partidului lui Kossuth; între altele zice: „Voi sunteți tari și numeroși — sculați-vă unul pentru toți, și toți pentru unul. Pe partea voastră este sfântul drept, care sub scutul D-zeului drept niciodată nu va apune. Terorismul amenință lumea cu nimicire. Să ne lăsăm noi ca să ne sperie? Ba nu!, etc.”.

Comitetul național, al cărui membru era și Iancu, cu *știrea Comandei generale*, în 19 octombrie încă a publicat către poporul român o proclamație, în care se zice: „Frați români! Numai un mijloc este de a apăra dreptul, când îl calcă în picioare cei blestemați; acest mijloc este puterea. Împărăția este în primejdie; toată națiunea română este în primejdie, drepturile tronului sunt călcate; legea noastră cea sfântă e batjocorită de păgâni. La arme dară fraților, la arme!”.

Cel ce dorește să fie informat despre cele petrecute în acest teribil război civil, să citească istoria; eu, care am trecut peste acea catastrofă, îmi aduc cu fiori aminte de barbariile comise din ambele părți.

*

Românii fruntași, împreună cu prefectii Iancu, Butean, Dobra, Balint și alții, apoi exilații din România, Racovița (Vițianu), Adrian și Alexandru Golescu³ s-au adunat la casa noastră în Abrud, care era întotdeauna centrul de întrunire, spre a se consulta despre soarta națiunii. Tatăl meu a propus ca Iancu să meargă numaidecât la Sibiu și să propună Comandantului general, ca să dea bună pace gloatelor, între care toți șchiopii și infirmii satului, ci să se execute concluzia

³ Golescu a stat în casa noastră din toamna anului 1848 până în primăvara anului 1849.

neamului românesc din *Câmpia libertății*: să se înarmeze una sută de mii feciori voinici, cărora pe lângă prefectii și tribunii lor, să li se dea ofițeri și subofițeri din regimentele de graniță românești. Aceștia vor face minuni; iar gloatele vor face mari excese, care numai nefericire vor provoca, dar piept cu armatele ungurești nu vor putea da. Ajutor muscălesc în niciun caz să nu se primească.

Această propunere s-a primit cu mare însuflețire.

Iancu s-a dus la Sibiu, de unde întorcându-se a spus că comandantul general a primit cu mare bucurie propunerea. Se înțelege, era angajată și onoarea lui militară, ca să învingă pe unguri și fără ajutorul muscalilor. Și i-ar fi prins bine comanda generală ajutorul acelor una sută mii „feciori”, căci batalioane întregi din armata regulată n-aveau feciori nici cât o companie, iar însuflețirea ungarilor înmulțea regimentele de honvezi înfricoșați. Dar vezi Doamne, acei 100.000 feciori ar fi fost *armată națională română*, și tocmai aceasta nu-i convenea neamțului! Știuseră ei bine, că însuflețirea românilor în 14 zile ar fi adunat feciorii trebuincioși. Și o știau din experiență, când ajunși în strâmtoare comanda generală trimise pe locotenentul Urs (azi baronul Urs) să aducă „feciori pentru armată, de unde va putea”.

Voinicul locotenent Urs s-a dus drept în lagărele românești la Blaj și Teiuș și s-a întors la Sibiu cu vreo 1.600 feciori, toți veniți de voie bună, fără escortă, căci locot. Urs n-avea decât pe un căprar cu sine. Pe Iancu l-a găsit Urs în lagăr stând la sfat cu căpitanii săi, împrejurul unei mari căldări, în care se pregătea ceai pentru dânșii.

Iancu l-a primit foarte bine, îndată a ales pe cei mai voinici din tabăra sa și i-a pus la dispoziția lui Urs.

Iată un frumos exemplu de însuflețire națională și de o nemaiauzită iubire și încredere, ce avea poporul în Iancu, pe care-l numea: „Domnule general!”. Iar țărăncile și copiii de drag ce-i aveau îl numeau: „Crăișorul nostru”.

Intriga și gelozia însă au nimicuit acest plan, care ar fi dat războiului cu totul alt caracter și alt sfârșit, ar fi cruțat țara de atâtea nenorociri. Ungurii n-ar fi putut supune Ardealul. Ei!

dar aceasta ar fi fost prea mare glorie pentru valahi; prea tare le-ar fi crescut creasta. Vom face noi de noi ce e de făcut, își vor fi zis „domnii cei mari”. Ticălos lucru au făcut; a urmat ceea ce a prevăzut tatăl meu, ca fost ofițer, care făcuse campania în contra lui Napoleon cel mare, și ca unicul din munții Apuseni, care avea cunoștințe militare: afară de munții Apuseni, nicăieri în țară gloatele nu s-au putut apăra.

Guvernul din Viena cu proverbiala sa politică: „Divide et impera”, își va fi zis în cugetul său: „Las' să se omoare ungarul cu românii; când vor fi sleiți, ușor voi pute pune laba pe ei”. S-au înșelat însă amar. Ungurii au aruncat armata împărătească peste hotarele țării.

Pe români i-a lăsat „Viena” în grija sfinților și în „grația” ungarilor învingători.

Doar munții Apuseni au rămas nesupuși de unguri.

Ce-au suferit românii în acest timp, a eternizat Iancu în raportul său către Împăratul și Barițiu în istoria sa.

Între astfel de împrejurări primește Iancu în 19/IV scrisoarea lui Dragoș, reprezentant în parlamentul din Ungaria, prin care-l provoacă în numele lui Kossuth la o conferință. Conferința a fost acordată și a decurs așa precum se află descrisă de Iancu în raportul său. Urmarea a fost încheierea unui armistițiu, garantat în scris și cu graiul viu al nefericitului Dragoș, pe onoarea sa și a guvernului maghiar. Românii, mai ales la stăruința lui Iancu, au primit armistițiul, după ce Dragoș a prezentat scrisoarea lui Kossuth din 26 aprilie 1849 (Barițiu, Vol. II), în care pe onoarea guvernului și a națiunii maghiare garantează amnestie tuturor românilor și favoruri naționale. În 6 mai, în timpul când pertractările de împăciuire curgeau în Abrud, se răspândește vestea, că o armată maghiară se apropie din districtul Zarand. Românii interpelează pe Dragoș, că: „Adevărat să fie?”. Dragoș răspunde că: „Nu este adevărat!”. Românii primesc a doua încunoștiințare despre sosirea unei armate maghiare. Dragoș a doua oară garantează că „nu poate fi adevărat; dar chiar adevărat dacă ar fi, el stă bun că nici unui român nu i se va clătina nici un fir de păr în cap”.

Mama mea înțelegând de la o doamnă maghiară, soția